

Розділ 6

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА. ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

УДК 343.132:35.081.73

І. В. Басиста,
С. О. Пришляк

КРИМІНАЛЬНІ ПРОЦЕСУАЛЬНІ ДОКУМЕНТИ У СЛІДЧІЙ ДІЯЛЬНОСТІ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Розглянуто такі процесуальні документи, як постанова, клопотання, протокол, повістка, зокрема не лише процесуальні вимоги до їх оформлення, а й окремі особливості підготовки, деякі проблемні аспекти, що виникають у процесі їх формування. На підставі проведеного порівняльного дослідження норм чинного КПК та КПК 1960 року доведено низку спільних та відмінних ознак процесуальних документів. Встановлено, що незважаючи на окремі процесуальні недоліки, які допускаються під час складання кримінальних процесуальних документів, вони є одними з тих процесуальних джерел доказів, які дають змогу забезпечити належний процес не лише доказування, а й всього кримінального провадження.

Ключові слова: *постанова, клопотання, протокол, повістка, досудове розслідування, слідчий, прокурор, джерела доказів, доказування, процесуальна форма, кримінальне правопорушення, кримінальне провадження.*

Постановка проблеми. Відповідно до статті 99 КПК документом є спеціально створений з метою збереження інформації матеріальний об'єкт, який містить зафіксовані за допомогою письмових знаків, звуку, зображення тощо відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження.

У кримінальній процесуальній діяльності документ є важливим процесуальним джерелом доказів. Тому виникає нагальна потреба у науковому розгляді визначення терміна і окремих кримінальних процесуальних документів, які формуються у процесі кримінальної процесуальної діяльності.

Метою та завданнями статті є дослідження процесуальних документів загалом та окремих проблем, які виникають в процесі їх підготовки, вироблення шляхів їх вирішення.

Стан дослідження. Незважаючи на те, що питанням дослідження окремих аспектів кримінальних процесуальних документів у юридичній літературі досліджувались, однак за умов дії чинного КПК ця проблематика на достатньому рівні не розглядалася.

Виклад основних положень. До документів, за умови наявності в них відомостей, передбачених частиною першою статті 99 КПК, можуть належати:

1) матеріали фотозйомки, звукозапису, відеозапису та інші носії інформації (зокрема електронні);

2) матеріали, отримані внаслідок здійснення під час кримінального провадження заходів, передбачених чинними міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України;

3) складені в порядку, передбаченому КПК, протоколи процесуальних дій та додатки до них, а також носії інформації, на яких за допомогою технічних засобів зафіксовано процесуальні дії;

4) висновки ревізій та акти перевірок.

Матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп осіб, зібрані оперативними підрозділами з дотриманням вимог Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», за умови відповідності вимогам статті 99 КПК є документами та можуть використовуватися в кримінальному провадженні як докази.

Сторона кримінального провадження, потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, зобов'язані надати суду оригінал документа. Оригіналом документа є документ, а оригіналом електронного документа – його відображення, якому надається таке ж значення, як документу.

Дублікат документа (документ, виготовлений таким же способом, як і його оригінал) може бути визнаний судом як оригінал документа.

Для підтвердження змісту документа можуть бути визнані допустимими й інші відомості, якщо:

1) оригінал документа втрачений або знищений, крім випадків, якщо він втрачений або знищений з вини потерпілого або сторони, яка його надає;

2) оригінал документа не може бути отриманий за допомогою доступних правових процедур;

3) оригінал документа є у володінні однієї зі сторін кримінального провадження, а вона не надає його на запит іншої сторони.

Сторона кримінального провадження, потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, мають право надати витяги, копії, узагальнення документів, які не зручно повністю досліджувати в суді, а на вимогу суду зобов'язані надати документи повністю.

Сторона зобов'язана надати іншій стороні змогу оглянути або скопіювати оригінали документів, зміст яких доводився у передбаченому статтею 99 КПК порядку [1].

Слід зазначити, що різними є підходи науковців до розуміння різновидів процесуальних документів, хоча здавалося б, це питання достатньо регламентоване у чинному КПК.

Відтак деякі автори, кажучи про симбіотичний зв'язок процесуального рішення та процесуального документа, вирізняють лише постанову слідчого та прокурора, обвинувальний акт та судові рішення (вирок, ухвалу) [2, с. 287].

На наше переконання, такий підхід є дещо усіченим та не враховує всього різноманіття процесуальних рішень та процесуальних документів, які унормовані у чинному КПК.

Інші ж автори до основних кримінально-процесуальних документів відносять постанови, протоколи, обвинувальні акти, ухвали, вирок, повідомлення, клопотання та інші [3, с. 11].

Ми переконані в тому, що розслідуючи кримінальне правопорушення, слідчий ухвалює значну кількість процесуальних рішень, як правило, таких, що обмежують конституційні права громадян (проведення слідчих (розшукових) дій, застосування запобіжних заходів, застосування інших заходів процесуального примусу), визначають припинення чи відновлення розслідування, забезпечують явку учасників процесу, спрямовані на проведення ОРЗ тощо.

Всі рішення слідчого втілюються у певну процесуальну форму – процесуальний документ. Діяльність уповноважених органів із розслідування злочинів здійснюється відповідно до процесуальної форми в межах повноважень суб'єктів кримінального процесу шляхом проведення процесуальних дій. Отже, саме з погляду процесуальної форми розглянемо процесуальні рішення слідчого, які він ухвалює під час розслідування.

За підсумками проведеного порівняльного дослідження норм чинного КПК і КПК 1960 року слід констатувати, що у КПК 2012 року кількість процесуальних рішень, що ухвалюються слідчим у формі **постанови** є значно меншою. Результати проведеного додаткового

анкетування 220 слідчих переконливо засвідчують зміну попередньої тенденції відповідно до вимог КПК, адже на запитання, яку процесуальну форму, на Вашу думку, найчастіше мають процесуальні рішення слідчого, на постанову вказали лише 40 (18,2%) респондентів.

Відтак відповідно до частини 1 статті 239 КПК 2012 року ексгумація трупа здійснюється за постановою прокурора; аналогічним є формулювання частини 2 статті 241 КПК 2012 року щодо освідування. За постановою чи ухвалою слідчого судді проводиться відсторонення від посади підозрюваного чи обвинуваченого (частина 2 статті 154); накладення арешту на майно (частина 2 статті 170, частина 1 статті 171); здійснюється привід (частина 1 статті 132, частина 2 статті 140); реалізуються такі запобіжні заходи, як особисте зобов'язання, особиста порука, застава, домашній арешт, тримання під вартою (частина 4 статті 176). Але із зменшенням кількості процесуальних рішень слідчого у формі постанови, з'явилися нові процесуальні рішення, відсутні у КПК 1960 року, а, відповідно, збільшилось коло процесуальних прогалин щодо їх унормування.

Сьогодні відповідно до чинного КПК процесуальне рішення слідчого виражається у формі постанови: про доручення призначити адвоката, про залучення захисника, про оголошення розшуку підозрюваного, про проведення негласних слідчих (розшукових) дій, зокрема виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації та у випадках, передбачених частиною 1 статті 250 КПК, – про установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу, спостереження за особою, річчю або місцем тощо [4, с. 187–188].

Відповідно до статті 110 КПК постанова виноситься у випадках, передбачених КПК, а також, коли слідчий, прокурор визнає це за необхідне.

Постанова слідчого, прокурора складається з:

1) вступної частини, яка повинна містити відомості про: місце і час прийняття постанови; прізвище, ім'я, по батькові, посаду особи, яка прийняла постанову;

2) мотивувальної частини, яка повинна містити відомості про: зміст обставин, які є підставами для прийняття постанови; мотиви прийняття постанови, їх обґрунтування та посилання на положення КПК;

3) резолютивної частини, яка повинна містити відомості про: зміст ухваленого процесуального рішення; місце та час (строки) його виконання; особу, якій належить виконати постанову; можливість та порядок оскарження постанови.

Постанова слідчого, прокурора виготовляється на офіційному бланку та підписується службовою особою, яка ухвалила відповідне процесуальне рішення.

Постанова слідчого, прокурора, прийнята в межах компетенції згідно із законом, є обов'язковою для виконання фізичними та юридичними особами, прав, свобод чи інтересів яких вона стосується.

Наступним процесуальним документом є *протокол*. Відповідно до статті 104 КПК у ньому фіксуються перебіг і результати проведення процесуальної дії. У разі фіксування процесуальної дії під час досудового розслідування за допомогою технічних засобів про це зазначається у протоколі. Якщо за допомогою технічних засобів фіксується допит, текст показань може не вноситися до відповідного протоколу за умови, що жоден з учасників процесуальної дії не наполягає на цьому. У такому разі у протоколі зазначається, що показання зафіксовані на носії інформації, який додається до нього. Протокол складається з:

1) вступної частини, яка повинна містити відомості про: місце, час проведення та назву процесуальної дії; особу, яка проводить процесуальну дію (прізвище, ім'я, по батькові, посада); всіх осіб, які присутні під час проведення процесуальної дії (прізвища, імена, по батькові, дати народження, місця проживання); інформацію про те, що особи, які беруть участь у процесуальній дії, заздалегідь повідомлені про застосування технічних засобів фіксації, характеристики технічних засобів фіксації та носіїв інформації, які застосовуються під час проведення процесуальної дії, умови та порядок їх використання;

2) описової частини, яка повинна містити відомості про: послідовність дій; отримані в результаті процесуальної дії відомості, важливі для цього кримінального провадження, зокрема виявлені та/або надані речі і документи;

3) завершальної частини, яка повинна містити відомості про: вилучені речі і документи та спосіб їх ідентифікації; спосіб ознайомлення учасників зі змістом протоколу; зауваження та доповнення до письмового протоколу з боку учасників процесуальної дії.

Перед підписанням протоколу учасникам процесуальної дії надається можливість ознайомитися із текстом протоколу. Зауваження і доповнення зазначаються у протоколі перед підписами. Протокол підписують усі учасники, які брали участь у проведенні процесуальної дії. Якщо особа через фізичні вади або з інших причин не може особисто підписати протокол, то ознайомлення такої особи з протоколом здійснюється у присутності її захисника (законного представника), який своїм підписом засвідчує зміст протоколу та факт неможливості його підписання особою.

Якщо особа, яка брала участь у проведенні процесуальної дії, відмовилася підписати протокол, про це зазначається в протоколі. Такій особі надається право дати письмові пояснення щодо причин відмови від підписання, які заносяться до протоколу. Факт відмови особи від підписання протоколу, а також факт надання письмових пояснень особі щодо причин такої відмови засвідчується підписом її захисника (законного представника), а у разі його відсутності – понятих.

Відповідно до статті 105 КПК особою, яка проводила процесуальну дію, до протоколу долучаються додатки. Додатками до протоколу можуть бути:

- 1) спеціально виготовлені копії, зразки об'єктів, речей і документів;
- 2) письмові пояснення спеціалістів, які брали участь у проведенні відповідної процесуальної дії;
- 3) стенограма, аудіо-, відеозапис процесуальної дії;
- 4) фототаблиці, схеми, зліпки, носії комп'ютерної інформації та інші матеріали, які пояснюють зміст протоколу.

Додатки до протоколів повинні бути належно виготовлені, упаковані з метою надійного збереження, а також засвідчені підписами слідчого, прокурора, спеціаліста, інших осіб, які брали участь у виготовленні та/або вилученні таких додатків.

У статті 106 КПК унормовано положення про те, що протокол під час досудового розслідування складається слідчим або прокурором, які проводять відповідну процесуальну дію, під час її проведення або безпосередньо після її закінчення. До складу слідчої (розшукової) дії належать також дії щодо належного упакування речей і документів та інші дії, що мають значення для перевірки результатів процесуальної дії [1].

Особливої уваги заслуговує такий процесуальний документ, як **клопотання**. У чинному КПК щодо різних клопотань слідчого закріплено процесуальні вимоги щодо їх оформлення: про здійснення приводу (стаття 141), клопотання про накладення грошового стягнення (стаття 145), клопотання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом (стаття 150), клопотання про відсторонення від посади (стаття 155), клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів (стаття 160) тощо. Ми вже акцентували на тому, що оскільки у кожній із наведених норм чинного КПК та багатьох інших є вказівка законодавця на ті обставини, які повинні бути зазначені у клопотанні, а їх більшість є ідентичними, то раціонально було б у загальній нормі щодо процесуальних рішень виписати всі узагальнені вимоги, а у спеціальних нормах зазначити індивідуальні видові ознаки процесуальної діяльності під час якої й ухвалюється таке процесуальне рішення [4, с. 227–228].

Якщо проаналізувати практику ухвалення означених рішень, то можна стверджувати, що слідчий має самокритично і відповідально ставитись до обрання примусового заходу чи проведення процесуальної дії, не розраховуючи на можливість випадкового погодження з прокурором необґрунтованого клопотання та його підтримку слідчим суддею [5, с. 88–89].

Із викладеного можна зробити висновок, що клопотання – це так званий «прохальний» процесуальний документ слідчого, який вимагає погодження із прокурором, а кінцевою інстанцією для ухвалення процесуального рішення, як правило, є слідчий суддя.

Серед різноманітності процесуальних рішень слідчого, які набувають певної процесуальної форми, на наш погляд, слід виокремити рішення щодо виклику учасників кримінального провадження для проведення слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, що виражається у формі *повідстки*. На відміну від КПК 1960 року, який жодних процесуальних вимог щодо оформлення цього документа не містив, у чинному КПК цю прогалину усунуто. Відтак у статті 137 КПК наведено перелік вимог та реквізити до процесуального рішення слідчого щодо виклику обвинуваченого та інших учасників кримінального провадження для проведення процесуальних дій у формі повістки про виклик.

Проведений нами аналіз вказаної норми засвідчує, що законодавцем у чинному КПК фактично унормовано ті вимоги до повістки, які в умовах дії КПК 1960 року були напрацьовані практикою діяльності слідчих підрозділів (готувався документ, який складався з двох частин – основної, де було зазначено хто, коли, куди і з якою метою викликається, і корінця повістки – де повнолітня особа, яка її отримувала, ставила дату і свій підпис про отримання).

Висновки. На підставі проведеного порівняльного дослідження норм чинного КПК та КПК 1960 року доведено низку спільних та відмінних ознак процесуальних документів. Встановлено, що, незважаючи на окремі процесуальні прогалини та недоліки, які допускаються під час складання кримінальних процесуальних документів, вони є одними з тих процесуальних джерел доказів, які дають змогу забезпечити належний процес не лише доказування, а й всього кримінального провадження.

---

1. Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg> (набув чинності 20 листопада 2012 року).

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: структурно-логічні схеми і таблиці, типові бланки та зразки процесуальних документів: науково-практичний посібник / авт. кол.: Р. Г. Андреев, Є. М. Блажівський, М. І. Говшовський та ін. – К.: Алерта, 2012. – 736 с.

3. Удалова Л. Д. Складання кримінально-процесуальних документів у досудовому провадженні: навч. посібник / Л. Д. Удалова, Ю. І. Азаров, В. В. Рожнова, Д. О. Савицький та ін. – К.: КНТ, 2013. – 376 с.

4. Басиста І. В. Прийняття і виконання процесуальних рішень слідчого на стадії досудового розслідування: теоретичні і практичні проблеми: монографія / І. В. Басиста. – Львів: ЛьвДУВС, 2013. – 600 с.

5. Гребеньков, Г. В. Юридична етика: навч. посібник / Г. В. Гребеньков, Д. П. Фіолевський. – К.: Алерта, 2004. – 209 с.

Басистая И. В., Пришляк С. О. Уголовные процессуальные документы в следственной деятельности: проблемы и пути их решения

Рассмотрены такие процессуальные документы, как постановление, ходатайство, протокол, повестка, в частности не только процессуальные требования к их оформлению, а и отдельные особенности подготовки, некоторые проблемные аспекты, возникающие в процессе их формирования. На основании проведенного сравнительного исследования норм действующего УПК и УПК 1960 года доказан ряд общих и отличительных признаков процессуальных документов.

Установлено, что несмотря на отдельные процессуальные пробелы и недостатки, которые допускаются при составлении уголовных процессуальных документов, они являются одними из тех процессуальных источников доказательств, которые позволяют обеспечить надлежащий процесс не только доказывания, но и всего уголовного производства.

Ключевые слова: *постановление, ходатайство, протокол, повестка, досудебное расследование, следователь, прокурор, источники доказательств, доказывания, процессуальная форма, уголовное преступление, уголовное производство.*

Basysta I. V., Pryshlyak S. O. Criminal procedural documents in the investigative activity: problems and ways of their solution

This article discusses these procedural documents, as a resolution, petition, minutes, agenda, in particular, not only the procedural requirements for their design, and individual peculiarities of training, some problematic aspects that arise in the process of their formation.

On the basis of a comparative research of norms of the criminal procedure code and the criminal procedure code of 1960 it is proved a number of common and distinctive features of procedural documents.

It is found that despite some procedural gaps and deficiencies that are allowed when drafting criminal procedural documents, they are one of those procedural sources of evidence to ensure the proper process is not only evidence, but also the entire criminal proceedings.

Materials that contain evidence of the wrongful acts of individuals and groups of individuals collected operational units in compliance with the requirements of the law of Ukraine «On operational-investigative activities», provided that the requirements of article 99 shall be documents and can be used in criminal proceedings as evidence.

Side of criminal proceedings, the victim, a representative of the legal person against whom the proceedings are conducted, are required to provide the court with the original document.

The original document is the document itself, and the original electronic document is its reflection, which is given the same meaning as in the document. A duplicate of a document produced in the same way as the original can be recognized by the court as an original document. To confirm the content of the document can be recognized as valid, and other information, if: the original document is lost or destroyed, except if it is lost or destroyed through the fault of the victim or of the party that provides it; the original document may be obtained by using the available legal procedures.

Key words: *regulation, application, report, agenda, pre-trial investigation, the investigator, the prosecutor, the source of the evidence, evidentiary, procedural form, criminal offence, criminal proceedings.*

Стаття надійшла 27 березня 2015 р.

УДК 343.123

Л. Ф. Гула

ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, УЧИНЕНИХ ОРГАНІЗОВАНИМИ ЗЛОЧИННИМИ ГРУПАМИ

Розглянуто питання організації розслідування злочинів, що вчиняються організованими злочинними групами. Здійснено спробу з'ясувати найбільш доцільну форму організації розслідування таких злочинів, які характеризуються витонченістю способів учинення, прийомами й методами їх приховування, ескалацією насильства, професіоналізацією і посиленням протидії кримінального середовища правоохоронній сфері. Зважено на порядок планування кримінального провадження.

Охарактеризовано ознаки, що слугують підставою для висунення версії про вчинення злочину організованою злочинною групою.

Визначено особливості діяльності слідчо-оперативної групи та порядок проведення окремих слідчих (розшукових) дій у розслідуванні зазначених злочинів.

Ключові слова: *злочинна група, розслідування, планування, слідча версія, слідчі (розшукові) дії, допит, впізнання, обшук.*